

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

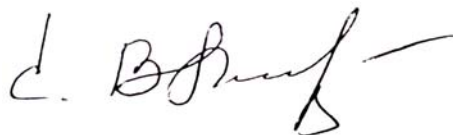
СИНІШИНА ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 378.091.12:159–051 (043.3)

**СИСТЕМА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Людмила Михайлівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Ребуха Лілія Зіновіївна,
Західноукраїнський національний університет,
завідувач кафедри освітології і педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
Шахов Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри
психології;

доктор психологічних наук, доцент
Шпак Марія Мирославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, професор
кафедри психології розвитку та консультування.

Захист відбудеться «26» квітня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «25» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах карантину, який встановлено в країні у зв'язку з поширенням загрози захворювання COVID-19, подій у Криму та на Сході нашої держави, а також інтенсивного впливу психотравмуючих (економічних, політичних, інформаційних) чинників кризового суспільства, зростає роль практичних психологів щодо збереження психологічного і соціального здоров'я та підвищення психічного самопочуття населення. Важливою умовою вирішення окреслених проблем є якісна підготовка психологів-практиків, які володіють різноманітними ефективними технологіями надання психологічної допомоги в різних сферах – освіті, медицині, виробничій діяльності, бізнесі тощо.

З огляду на це, зростають вимоги до професійної компетентності фахівців у сфері практичної психології, покликаних допомогти людині стати суб'єктом власного життя, професійної діяльності, соціально-ціннісних відносин, навчити її самостійно знаходити сенси і максимально самореалізуватися. Це знайшло відображення в зміні пріоритетів системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів, її спрямованості на розвиток суб'єктності фахівців, їхньої здатності самостійно вирішувати професійні та життєві завдання.

Підґрунтям упровадження системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) є нормативно-правові імперативи, відображені в міжнародних і державних документах: Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про соціальні послуги» (2019 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2014 р.), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»)» (1993 р.), Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» (2018 р.), «Положення про психологічну службу системи освіти України» (2009 р.), Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» (2008 р.), концептуальні положення яких відображають базові стратегічні пріоритети в професійній освіті, постулюють необхідність реформацій у вищій школі на основі впровадження компетентнісного підходу, що актуалізують питання результативності фахової підготовки майбутніх практичних психологів щодо сформованості професійної компетентності випускників як системи їхніх здібностей на високому рівні професіоналізму виконувати професійну діяльність за отриманим фахом.

Науковим підґрунтям модернізації фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти є численні дослідження, у яких розкрито: теоретико-методологічні аспекти оптимізації та модернізації системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів (О. Баклицька, О. Дорошенко, І. Литвиненко, Н. Мась, Е. Панасенко, В. Панок, Н. Самоукіна, О. Сипченко, Д. Туркова, Ю. Швалб, Н. Шевченко та ін.), а також теоретико-методологічні основи їхньої професійної самоідентичності (І. Бойченко); можливі шляхи професійного становлення майбутніх практичних психологів (М. Барчій,

І. Дружиніна, І. Ендеберя, Т. Павленко, В. Панок, З. Становська та ін.), зокрема й засобами активного соціально-психологічного навчання (Н. Гриньова); проблему формування професійної (Ю. Вінтюк, К. Мілютіна, Н. Перегончук), комунікативної (В. Андрієвська, О. Білінська, І. Пузь та ін.), метакогнітивної (К. Седих) компетентності та професіоналізму (О. Черепехіна), позитивної Я-концепції майбутніх практичних психологів (І. Андрійчук), інтелектуальної готовності (М. Бадалова) та готовності до професійної діяльності (Т. Ковалькова, Р. Сірко, Я. Чаплак та ін.). Тобто у професійній освіті відбувається зміщення центрації з нормативних складників професійної діяльності, що визначають вимоги до змісту фахової підготовки (професіографічний підхід), до розвитку професійної самосвідомості суб'єктів діяльності, їхніх смислових цінностей, особистісних якостей.

Організація психологічної служби в системі освіти, бізнесі, торгівлі, спорті, виробництві, юридичній та багатьох інших сферах зумовила потребу в створенні нової системи підготовки практичних психологів, удосконалення її цілей, змісту, структури, технологій, форм, методів. У педагогічній науці сформувалися певні передумови для розробки теоретичних і методичних аспектів вирішення проблеми фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. Проблеми методології фахової підготовки майбутніх практичних психологів досліджували А. Балаханова, І. Вачков, Т. Десятов, Л. Драгола, С. Максименко, І. Міщенко, Є. Пліско, Є. Ходаківський, Д. Чернілевський та ін. Методологічною основою сучасної вищої психологічної освіти науковці визначають інтегративний (Ю. Вінтюк, Є. Іванченко, С. Клепко, С. Ткаченко та ін.), інтегративно-діяльнісний (Т. Голубенко, О. Коваленко, О. Кокун та ін.), діяльнісний (Н. Коломінський, В. Корнєщук, Н. Мойсенюк, С. Шабага та ін.), акмеологічний (О. Антонова, І. Вишняков, І. Краснощеченко, В. Максимова, Л. Рибалко та ін.), аксіологічний (О. Шолох), проблемно-діяльнісний (С. Ісаєвич, М. Левшин, О. Сипченко, Т. Титаренко та ін.), особистісно зорієнтований (О. Дорошенко, М. Марценюк, О. Сергійчук, О. Туриніна та ін.), особистісно-діяльнісний (С. Безбородих, Н. Коломінський та ін.), особистісно-акмеосинергетичний (Н. Гаркавенко), І. Тітов та ін.), суб'єктно-діяльнісний (О. Злобіна, О. Митник, О. Чуйко та ін.).

У наукових доробках широко висвітлені положення щодо особливостей та психологічних засад формування і розвитку професійно важливих якостей психологів (В. Шульга), професійних творчих здібностей (С. Шандрук), професійної культури (Г. Стадник), професійно-ціннісних орієнтацій (О. Ямницький) та особистісних стратегій діяльності (Д. Романовська) у професійній підготовці в закладах вищої освіти. Також у сферу активного вивчення науковців входять: психологічні особливості творчої самодіяльності майбутніх психологів (О. Ігнатович), вивчення психокорекційних можливостей методу активного соціально-психологічного навчання (О. Біла, Т. Яценко) та саморегуляції професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів (Н. Пов'якель) тощо.

Увага українських науковців до фахової підготовки майбутніх практичних

психологів у ЗВО в контексті формування професійної компетентності нині є недостатньою. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної психології свідчать про збільшення розриву між теорією і практикою, що неминує спричинює негативні і незворотні наслідки, які впливають на ідеологію професійної підготовки практичних психологів – і в контексті навчання у ЗВО, і за його межами.

Визначено низку невідповідностей, подолання яких становитиме істотний теоретичний і практичний інтерес. Зокрема, виникає потреба в розв'язанні *суперечностей* теоретичного та методичного характеру, як-от: *теоретичного характеру* між:

- соціальним запитом на компетентних практичних психологів, здатних до психологічної діагностики, консультування, просвітництва, психопрофілактичної та корекційно-розвивальної діяльності та недостатнім рівнем сформованості у випускників закладів вищої освіти професійної компетентності;

- необхідністю швидко розв'язувати проблемні ситуації та нестандартні завдання, реалізувати сформовані компетентності, виявляти готовність до інноваційної психологічної практики на основі сучасних концепцій розвитку практичної психології та традиційною системою підготовки майбутніх практичних психологів, у якій превалюють вузькофункціональні підходи, формувальні, імперативні методи і технології;

- вимогами психологічної практики щодо посилення діалогічності та особистісно-творчої ініціативності в діяльності практичних психологів та недостатньою ефективністю проектування, організації та здійснення їхньої фахової підготовки на основі застарілих цільових настанов, що не враховують світові тенденції та кращий досвід психологічної освіти;

суперечності *методичного* характеру між:

- об'єктивно зумовленою потребою наукового осмислення процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти з використанням сучасних методів і технологій навчання та відсутністю механізмів удосконалення навчально-методичного забезпечення, комплексного застосування інноваційних педагогічних технологій, спрямованості навчання на професійний розвиток, цілісності та системності підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти;

- потребою модернізації фахової підготовки майбутніх практичних психологів відповідно до сучасних психологічних теорій, методичних положень і стратегіями та відсутністю єдиної концепції фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти та механізмів удосконалення її навчально-методичного забезпечення.

Виявлені суперечності зумовлюють проблему дослідження, суть якої полягає в підвищенні ефективності фахової підготовки майбутніх практичних психологів шляхом побудови обґрунтованої системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти і в пошуку ефективних педагогічних умов її реалізації.

Таким чином, актуальність досліджуваної проблеми, її значущість і недостатня розробленість у теорії та практиці професійної освіти, а також

прагнення розв'язати визначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукової діяльності Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в межах науково-дослідної теми «Інновації у виховному процесі ВНЗ» (номер державної реєстрації 0108U002347).

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 11 від 26.12.2018 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 1 від 29.01.2019 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети сформульовано основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати світові тенденції розвитку системи вищої психологічної освіти та визначити закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

2. Здійснити понятійно-термінологічний аналіз професійної компетентності майбутніх практичних психологів, з'ясувати структуру та визначити рівні її сформованості.

3. Обґрунтувати концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

4. Розробити педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти та спроектувати її структурно-функціональну модель.

5. Схарактеризувати педагогічні умови фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти та визначити практичні шляхи їхнього впровадження.

6. Розробити навчально-методичне забезпечення авторської системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

7. Здійснити експериментальну перевірку ефективності розробленої педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Провідна ідея дослідження полягає в тому, що фахова підготовка майбутніх практичних психологів визначає теоретико-методичні положення, наукові підходи та принципи педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти з урахуванням усієї складності й різноманіття психологічної практики, базується на філософсько-теоретичному, методологічному, конкретно-науковому та методичному концептах і передбачає

оптимізацію цієї діяльності на основі врахування специфіки їхньої професійної діяльності.

Концепція дослідження. Мета дослідження, її теоретико-методичні засади, комплексний характер педагогічного феномена «педагогічна система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» зумовили визначення концептуальних основ дослідження, обґрунтованих на філософсько-теоретичному, методологічному, конкретно-науковому та методичному рівнях.

У межах *філософсько-теоретичного рівня* фахова підготовка майбутніх практичних психологів розглядається в розрізі набутої сукупності психологічних цінностей у процесі навчання, де актуалізується процес їхнього становлення, дієвого функціонування, належного дотримання професійних норм і постійного примноження фахових вартостей. Еволюційне становлення практичного психолога як фахівця тісно пов'язане з фактом переходу його знаннєвих кількісних змін у якісні, як психологічні новоутворення.

Методологічний рівень фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти розглядається як вихідне особистісне підґрунтя, як система світоглядних та смислових індивідуальних установок, що безпосередньо бере участь у реалізації власних освітніх умінь і навичок у поєднанні з теоретичним, методичним та технологічним практикуванням. На цьому рівні в майбутнього фахівця виявляються рефлексивні установки та можливості як основи здійснення аналізу накопиченого практичного досвіду. У зв'язку з цим методологічний рівень слугує концептуальним фундаментом педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів.

Конкретно-науковий рівень становить конкретну наукову методологію практичної психології та слугує системою фундаментальних теоретичних знань про цю професійну діяльність і спрямована на первинну професіоналізацію студентів. Конкретно-науковий рівень охоплює специфічні та більш високі рівні методології, що знаходиться в межах від наукового пізнання проблеми до розв'язання питань, що пов'язані із формуванням системного підходу чи моделюванням у педагогічних дослідженнях.

Методичний рівень передбачає фахову підготовку, навчання основним засадам професії, професійне зростання кожного студента під час освітнього процесу та майбутню професійну діяльність практичних психологів шляхом результативного використання у вищій школі методик і технік дослідження, які забезпечують отримання правдивого емпіричного знання. Первинна обробка матеріалів дослідження (занурення в проблему) спонукає кожного майбутнього практичного психолога до вивільнення особистісного масиву вже наявних наукових знань. На цьому рівні отримані фахові знання мають чітко виражений нормативно-діяльнісний характер, що є засадничою основою системного професійного методологування.

Провідна ідея дослідження, основні положення концепції втілені в **загальній гіпотезі**, яка полягає в припущенні, що підвищення рівня професійної підготовки майбутніх практичних психологів можливе на основі розроблених теоретичних засад і методичних аспектів педагогічної системи, зокрема: педагогічних умов її

удосконалення, концепції фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти, методики і її технологічного забезпечення. Це потребує розгляду проблеми дослідження на чотирьох методологічних рівнях (філософсько-теоретичному, методологічному, конкретно-науковому та методичному) й обґрунтування специфічних принципів, урахування закордонного досвіду, а також вивчення сучасних наукових підходів до фахової підготовки майбутніх практичних психологів.

Загальну гіпотезу конкретизовано в низці **часткових**, котрі передбачають, що фахова підготовка майбутніх практичних психологів набуває ефективності, якщо будуть забезпечені необхідні педагогічні умови:

- реалізація аксіоматичних аспектів фахової підготовки майбутніх практичних психологів;
- створення механізмів стимулювання інноваційної поведінки та творчої активності майбутніх практичних психологів у науково-інноваційному середовищі ЗВО;
- забезпечення практико зорієнтованого характеру фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО;
- активізація професійно-творчого потенціалу студентів-психологів шляхом технологізації фахової підготовки.

Нормативна база дослідження охоплює фахову підготовку психологічних кадрів, яка базується на Конституції України, Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про соціальні послуги» (2019 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2014 р.), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.); Наказів Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» (2018 р.), «Положення про психологічну службу системи освіти України» (2009 р.), Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» (2008 р.), освітньо-професійних програмах та інших нормативних документах, що регламентують професійну діяльність практичних психологів у різних сферах психологічної практики й визначають вимоги до їхньої професійної компетентності.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї розробок науковців із проблем: безперервної професійної освіти (Г. Берулава, І. Бех, О. Вознюк, І. Зязюн, С. Калашнікова, С. Клепко, В. Кремень, О. Пехота, І. Харченко, В. Ягупов та ін.); дидактики професійної освіти (Р. Арцишевський, Г. Васянович, С. Гончаренко, Л. Романишина, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, А. Субетто та ін.); моделювання дидактичних систем професійної підготовки у вищій школі (В. Биков, К. Гнезділова, М. Левшин, О. Лодатко, Н. Сидорчук, Н. Токарева, В. Штофф та ін.); організації освітнього процесу у вищій школі (Г. Дутка, З. Становська, Є. Ходаківський, О. Чуйко та ін.); виявлення професійних компетенцій сучасного фахівця і рівнів їхнього розвитку (Ю. Вінтюк, Т. Гура,

К. Крикля, Н. Перегончук, М. Тесленко та ін.); формування і розвитку компетенцій у досягненні їхньої нової якості на основі компетентнісного підходу (Н. Гаркавенко, К. Мілютіна, Т. Павленко, С. Фурдуй, А. Шапошнікова та ін.); концепції особистісно зорієнтованої освіти (Н. Гриньова, Т. Десятов, О. Дорошенко, Б. Іваненко, Н. Коломінський, І. Литвиненко, О. Міненко, В. Рибалка, Д. Романовська, О. Туриніна та ін.); компетентнісного підходу у вищій освіті (О. Беспалько, Т. Коржова, В. Луговий, В. Олішевич, А. Павліченко, О. Пометун, та ін.); розробка та впровадження інноваційних педагогічних технологій у психологічну освіту (О. Біла, Т. Білуха, О. Лозова, І. Мельничук, та ін.); розвивального і проблемного навчання (О. Баклицька, Ж. Вірна, Ю. Приходько, О. Самкова, Н. Чепелева та ін.); організація навчання, виховання і розвитку майбутніх практичних психологів (Н. Антонова, М. Бадалова, М. Бригадир, П. М'ясоїд, О. Митник, С. Шандрук та ін.); розвитку вітчизняної вищої психологічної освіти (І. Вачков, Л. Драгола, С. Максименко, Д. Туркова, А. Фурман, Ю. Швалб та ін.); формування особистості, розкриття механізмів самореалізації й адаптації (І. Бойченко, І. Ендеберя, В. Журов, А. Соболев, Г. Стадник, О. Шолох та ін.); принципів загального управління якістю психологічної освіти (В. Гавриленко, Н. Іванцова, І. Дружиніна, В. Панок, В. Пахальян, Н. Шевченко, Т. Яценко та ін.); психологічної теорії особистості (І. Андрійчук, Г. Балл, М. Боришевський, В. Карандашов, О. Корабліна, О. Сапогова та ін.); теорії і методики професійної підготовки майбутніх психологів різних спеціалізацій (В. Андрієвська, Ю. Забродин, Т. Ковальова, О. Кокун, М. Марценюк, Н. Мась, Н. Пов'якель, Р. Сірко, Н. Сургунт, Я. Чаплак та ін.).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки сформульованих у дослідженні гіпотез використовувалася сукупність таких **методів**: *теоретичних* – концептуально-порівняльний аналіз нормативних документів, історико-логічний, теоретичний, дискурсивний і контент-аналіз філософських, психологічних і педагогічних праць, порівняння, абстрагування, конкретизація, типологія, екстраполяція – для розкриття теоретико-методологічних основ побудови системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, а також інтерпретації отриманого емпіричного матеріалу; порівняльно-історичний і порівняльно-педагогічний аналіз наукової літератури й класифікація – для уточнення сутності наукових дефініцій та категорійно-понятійного поля дослідження; систематизація та педагогічне моделювання – для розробки графічної структурно-функціональної моделі системи; узагальнення, проектування й корекція теоретико-методичних позицій та експериментальних даних – для розробки навчально-методичного забезпечення фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; *емпіричні* – анкетування, тестування, педагогічне спостереження, опитування, аналіз продуктів діяльності, педагогічне та психологічне тестування – для визначення стану сформованості професійної компетентності студентів-психологів та встановлення динаміки її формування; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки результативності системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у

ЗВО; *методи математичної статистики* з обчисленням критерію Фішера (F-критерію) – для обробки та представлення результатів експериментального дослідження, аналізу, перевірки гіпотез і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами; *прогностичні методи* – проспективний аналіз, сценарне моделювання – для визначення напрямів зміни професійної підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Організація дослідження. Дисертаційне дослідження проводилося впродовж 2016–2020 рр. у три етапи:

Організаційно-прогностичний етап (2016–2017 н.р.) – передбачав аналіз наукового розвитку ідеї модернізації фахової підготовки майбутніх практичних психологів, осмислення її відображення в теорії і практиці вищої психологічної освіти; виявлення суперечності між сучасною практикою підготовки майбутніх практичних психологів та ефективністю їхньої психологічної діяльності в реальних умовах; визначення наукового і понятійного апарату на основі системного аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури з проблем фахової підготовки практичних психологів; визначення методологічних засад, завдань і функцій психологічної освіти; аналіз інноваційного досвіду (вітчизняного та зарубіжного) фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; розроблення методики теоретичного й експериментального дослідження, дослідницького інструментарію (критеріїв, показників і рівнів) оцінювання професійної компетентності студентів; конкретизація мети і завдань роботи; визначення експериментальної бази дослідження.

Змістовно-процесуальний етап (2018–2020 н.р.) передбачав проведення двох частин. Перша частина цього етапу (2018–2019 н.р.) передбачала накопичення емпіричного матеріалу щодо стану підготовки майбутніх практичних психологів (*констатувальний експеримент*); визначення методологічної основи, теоретичної бази та концептуальних підходів дослідження; розробку структури професійної компетентності та закономірності її формування; теоретичне обґрунтування й моделювання системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО та педагогічних умов її реалізації; розробку та апробацію концепції фахової підготовки майбутніх практичних психологів; уточнення гіпотези і методів дослідження; підготовка формувального експерименту. У межах другої частини змістовно-процесуального етапу (2018–2019 і 2019–2020 н.р.) проводився *формувальний етап* експерименту варіативного типу, відповідно до якого здійснено перевірку ефективності педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Аналітико-корекційний етап (2020 р.) передбачав обробку, аналіз і систематизацію одержаних у процесі педагогічного експерименту результатів, здійснення факторного аналізу результатів, статистичну обробку даних експерименту та їхнє оформлення, доведення за допомогою статистичних критеріїв χ^2 (хі-квадрат) і критерію Фішера невинуватості відмінності результатів навчання в експериментальних і контрольних групах, упровадження одержаних результатів у ЗВО України.

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота проводилася у

Львівському державному університеті внутрішніх справ, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Мукачівському державному університеті, Київському національному торговельно-економічному університеті зі студентами освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійною програмою «Практична психологія». Загалом у дослідженні брали участь 249 студентів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше теоретично обґрунтовано концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО як систему сучасних поглядів, ідей, цільових установок, пріоритетних напрямів психологічної освіти з урахуванням реальних умов розвитку психологічної практики, яка охоплює: цілі і завдання, побудовані на принципі темпоральності, що передбачають послідовність, систематичність і обов’язкову наступність у формуванні професійної компетентності; об’єктно-суб’єктні зв’язки, які на основі компетентісно зорієнтованого дуального наставництва трансформуються в суб’єкт-суб’єктні; організаційну структуру, яка передбачає диверсифікацію освітнього середовища ЗВО на основі використання комплексу інноваційних педагогічних технологій; інтеграцію теоретичної і практичної підготовки, спрямованої на посилення практико зорієнтованого кластера компетенцій і творчої індивідуальності випускника; обґрунтовано педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, що об’єднує теоретичні і практичні основи освітнього процесу (принципи, концептуальні чинники, методологічні підходи, авторську методику, очікуваний результат); розроблено її структурно-функціональну модель, яка охоплює цільовий, методологічно-концептуальний, теоретико-змістовий, діяльнісно-процесуальний, результативно-оцінний блоки та забезпечує процесуальність трансформацій змістовних характеристик навчальної діяльності в контекст вирішення конкретних професійних завдань; виявлено педагогічні умови дієвості педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО (реалізація аксіоматичних аспектів фахової підготовки майбутніх практичних психологів; створення механізмів стимулювання інноваційної поведінки та творчої активності майбутніх практичних психологів у науково-інноваційному середовищі ЗВО; забезпечення практико зорієнтованого характеру фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; активізація професійно-творчого потенціалу студентів-психологів шляхом технологізації фахової підготовки);*

– *проведено структурний аналіз професійної компетентності майбутніх практичних психологів, що охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний компоненти та її дескриптори;*

– *розроблено навчально-методичне забезпечення формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів на основі вдосконалення змісту фахової підготовки шляхом розробки навчально-методичних комплексів з дисциплін професійної підготовки, визначення практичних механізмів впровадження педагогічних умов, вибору оптимальних форм, методів і засобів організації освітнього процесу в ЗВО;*

– *удосконалено* теоретико-методологічні основи інноваційного підходу до побудови змісту вищої психологічної освіти, зорієнтованої на формування творчої активності майбутніх практичних психологів як суб'єктів фахової освіти і професійної діяльності, здатних формувати власне професійне знання і досвід, вибудовувати їх в структуру, адекватну розв'язуванню професійним завданням, реалізувати індивідуальний стиль діяльності;

– *конкретизовано* педагогічну сутність понять «фахова підготовка» та «професійна компетентність майбутніх практичних психологів», діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості професійної компетентності студентів-психологів за чотирирівневою шкалою (високий, достатній, задовільний, низький);

– *подальшого розвитку* набули теоретичні засади професійної педагогіки щодо модернізації змісту вищої психологічної освіти; методологічні основи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; проблема підвищення ефективності формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів шляхом здійснення комплексу цілеспрямованих педагогічних дій, що передбачають створення умов для професійного становлення особистості з метою максимально самостійного пошуку вирішення професійних завдань будь-якого рівня складності за мінімальної участі викладача; спостереження за професійно-особистісним становленням, супервізію, спільну діяльність, партнерство.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: уточнено понятійно-категоріальний апарат професійної підготовки; обґрунтовано методологічні засади та закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів; відповідним чином відображено сучасні наукові уявлення щодо педагогічної сутності, змісту, організації та методики фахової підготовки; розкрито і змістовно наповнені логіка і психолого-педагогічні особливості формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі переходу від навчальної до квазіпрофесійної і в підсумку до професійної діяльності; розроблено інноваційні підходи до технологічного забезпечення фахової підготовки майбутніх практичних психологів у процесі вивчення професійно-прикладних дисциплін.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні й апробації авторської педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, що передбачало оновлення науково-методичного забезпечення професійної підготовки студентів із фахових дисциплін:

– навчальні робочі програми психологічних дисциплін («Соціальна психологія», «Соціально-психологічний тренінг», «Основи психологічного консультування», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії»);

– програма курсу підвищення кваліфікації «Формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів»;

– пакет навчально-методичних документів із дисциплін «Основи психологічного консультування», «Інженерна психологія», «Соціальна психологія», «Соціально-психологічний тренінг», «Основи психокорекції»,

«Основи психотерапії», що охоплюють взаємозв'язані змістові модулі та дидактичні матеріали (програми, матеріали для лекційних, семінарських занять, завдань для самостійної роботи та індивідуально-дослідної роботи на основі case-study із застосуванням аудіо-технологій, ділових і рольових ігор, ситуаційних завдань, технологій контекстного навчання, сукупності «квазіпрофесійних» вправ: («клієнт – супервізор – терапевт», «активне слухання», «перенесення / контрперенесення»);

– методичних вказівок до семінарських занять із дисциплін «Психологія суїцидальної поведінки», «Сучасні напрями зарубіжної психології», а також методичних рекомендацій щодо проходження психологічної виробничої практики студентів;

– комплект тестів для проведення модульного контролю з дисципліни «Соціально-психологічний тренінг»;

– методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів з дисциплін «Соціально-психологічний тренінг» та «Інженерна психологія»;

– критеріально-діагностичний інструментарій оцінки рівня професійної компетентності майбутніх практичних психологів, який відповідає традиційним базовим вимогам (надійність, валідність, дискримінантність, економічність (тимчасова, організаційна тощо), що дає змогу використовувати його в дослідницьких цілях та в масовій освітній практиці.

Матеріали дослідження було використано в освітньому процесі ЗВО психологічного профілю, у післядипломній освіті, перепідготовці психологічних кадрів, підвищенні кваліфікації та неформальній освіті для формування та розвитку професійної компетентності майбутніх практичних психологів та інших фахівців соціономічних професій.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Мукачівського державного університету (довідка про впровадження № 2230 від 04.11.2020 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 52/20 від 06.11.2020 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка про впровадження № 3267/01-14 від 09.11.2020 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-28/04/2950 від 10.11.2020 р.), Національної академії Національної гвардії України (акт про впровадження від 10.11.2020 р.), Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (акт про впровадження № 4761 від 17.11.2020 р.), Київського національного торговельно-економічного університету (довідка про впровадження № 2449/22 від 19.11.2020 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт про впровадження № 43 від 02.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: у статті [2] – обґрунтовано значущість кризової інтервенції в підготовці майбутніх практичних психологів до роботи з дітьми, що пережили психотравмуючі події; у статті [33] – проаналізовано діяльність шкільної психологічної служби в США; у статті [34] –

розкриття особливостей бакалаврської підготовки психологів у системі освіти США.

На захист винесено:

1. Авторську концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів, що передбачає створення у ЗВО інноваційного освітнього середовища, інтегровані ресурси та характеристика якого забезпечують формування професійної компетентності студентів.

2. Педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, що базується на системному, комплексному, компетентнісному, особистісно зорієнтованому, діяльнісно-діалогічному, праксеологічному, аксіологічному, акмеологічному та синергетичному підходах, яка забезпечує цілеспрямоване управління освітнім процесом з метою формування професійної компетентності студентів-психологів та характеризується цілеспрямованістю.

3. Методику фахової підготовки майбутніх практичних психологів, що ґрунтується на впровадженні педагогічних умов в освітній процес.

4. Змістове наповнення науково-методичного забезпечення, що дає змогу майбутнім практичним психологам оволодіти всіма компонентами професійної компетентності на основі впровадження в освітній процес ефективних методів, форм, засобів та інноваційних педагогічних технологій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й результати дослідження доповідались і обговорювались на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі» (Київ, 2016), «Педагогіка в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі» (Бая-Маре, 2018), «Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі» (Київ, 2018), «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (Тернопіль, 2019), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2019), «Вплив наукових досягнень в освітньому просторі на розвиток сучасного суспільства» (Литва, Вільнюс, 2019), «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути» (Дніпро, 2019), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2019), «Modern Educational Spase the Transformation of National Models in Terms of Integrations» (Leipzig, 2019); *всеукраїнські* – «Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі» (Мукачево, 2017), «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2019), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2020), а також на регіональних, університетських конференціях і науково-методичних семінарах, педагогічних читаннях тощо.

Матеріали та результати дослідження обговорювались й були схвалені на засіданнях і семінарах кафедри педагогіки, кафедри психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кафедри психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (2016–2020 рр.) та на відповідних кафедрах закладів

вищої освіти, задіяних у педагогічному експерименті.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук «Особливості формування психологічної стійкості рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій» зі спеціальності 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах захищено в 2015 р. в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 42 публікаціях автора (39 – одноосібні), з яких 21 публікація відображає основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (17,32 друк. арк.), 19 статей у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 1 публікація в зарубіжному науковому виданні), 12 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 7 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (628 найменувань, з них 62 – іноземними мовами) та додатків (14 на 45 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 491 сторінку друкованого тексту, основний зміст викладено на 382 сторінках. Роботу ілюстровано 17 таблицями та 19 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження та вказано на її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи наукового пошуку; розкрито сутність концепції дослідження на методологічному, теоретичному й практичному рівнях; конкретизовано загальну і часткові гіпотези; визначено методологічну й теоретичну основи, нормативну базу та методи дослідження; подано інформацію про експериментальну базу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про основні положення, які виносяться на захист, апробацію, особистий внесок, упровадження та опублікування результатів дослідження; вказано відомості щодо структури та обсягу дисертації.

У **першому розділі** – «Теорія і практика фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» – визначено світові тенденції розвитку системи вищої психологічної освіти; охарактеризовано категорійно-дефінітивне поле дослідження проблеми фахової підготовки практичних психологів у закладах вищої освіти; окреслено загальні положення фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти за кордоном.

Зміст вищої психологічної освіти в умовах вияву сучасних тенденцій глобалізації, інтеграції і створення єдиного освітнього простору вимагає перегляду теоретико-методологічних основ вищої психологічної освіти. Як

засвідчив аналіз наукових джерел, на сучасному етапі розвитку вищої психологічної освіти змінилися вимоги до майбутніх психологів. Компетентний фахівець повинен володіти не лише професійними компетенціями і компетентностями, а й бути професійно мобільним, толерантним, мати розвинений емпатійний потенціал, володіти творчими здібностями і розвиненим мисленням, здатністю до побудови власної освітньої траєкторії і до самоактуалізації знань впродовж життя.

Теоретичний аналіз досліджень, присвячених модернізації вищої психологічної освіти, дав змогу на базі одного з провідних засобів подолання характерних особливостей загальноприйнятого способу організації психологічної освіти розділити їх на дві групи: контекстні і мережеві. Контекстні способи модернізації вищої психологічної освіти сприяють контекстуалізації психологічного знання за допомогою активізації суб'єктно-особистісного аспекту студентів в освітньому процесі в ЗВО і базуються на: рефлексивній педагогіці (С. Литвоненко, Н. Пов'якель, О. Усатенко); педагогіці мислєдіяльності (Г. Балл, Т. Гура, Н. Іванова, А. Фурманта ін.); рефлексивно-діяльнісній педагогіці (І. Зязюн, І. Карицький, С. Клепко, І. Мельничук та ін.); концепції контекстного навчання (Т. Гура, Ю. Забродін, Н. Захарчук, З. Кісарчук, А. Павліченко, О. Язвінська та ін.); концепції метапредметних і предметних ігрових занурень у вищій школі (І. Вачков, Ю. Забродін та ін.); концепції фундаменталізації змісту вищої психологічної освіти (О. Злобіна, О. Митник, О. Чуйко, О. Юріна, Дж. Матараззо (J. Matarazzo) та ін.). У групі мережевих способів, модернізація вищої психологічної освіти здійснюється на основі можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та з опорою на теорію когнітивної гнучкості (cognitive flexibility theory) (С. Ястремська, С. Арафех (S. Arafteh), С. Деспрес (C. Després)); синергетичну педагогіку (Н. Батечко, С. Вітвицька, О. Вознюк, В. Курейчик, Л. Ткаченко, Г. Хакен та ін.); концепцію відкритого контенту (Л. Лі (L. Lee), В. Ван дер Лінден (W. Van der Linden), Л. Завалінські (L. Zawilinski) та ін.); педагогіку самовизначення (онтопедагогіку або індивідуально зорієнтовану педагогіку) (І. Андрійчук, Г. Балл, Г. Дорошенко, О. Дубчак, І. Литвиненко та ін.).

Загальні тенденції розвитку вищої психологічної освіти, що існують в світовому освітньому середовищі (глобалізації та інформатизації, гуманізації та гуманітаризації, диференціації та індивідуалізації, діджиталізації, прагматизації вищої психологічної освіти, інтеграції в освіті, міждисциплінарної підготовки майбутніх психологів) у своїй сукупності постають як перехід до оновленого змісту вищої психологічної освіти, що забезпечує її людиновимірність.

Для створення оптимальної педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО проведено всебічний методологічний аналіз психологічної практики та окреслено загальні положення фахової підготовки майбутніх практичних психологів за кордоном, визначено специфічні особливості процесу професійної підготовки фахівців цього профілю у ЗВО. На основі вивчення наукової літератури визначено й уточнено сутність категоріального апарату дослідження, що охоплює дефініції, які створюють

системне розуміння процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

На основі теоретичного аналізу наукових джерел розроблено понятійно-термінологічний апарат дослідження педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, який охоплював три групи термінів і їхніх визначень. Перша група – терміни, які запропоновані авторитетними фахівцями у своїй галузі (педагогіці і психології) і широко використовуються в науковому співтоваристві. Окреслені терміни без зміни застосовувалися в дослідженні як інструменти вирішення поставлених завдань. Друга група – терміни, які потребували деякого уточнення, пов'язаного зі специфікою дослідження. Третя група – терміни в авторському трактуванні. Призначенням визначеного понятійно-термінологічного апарату є створення умов для єдиного розуміння термінології дослідження педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

На основі вивчення наукової літератури визначено категоріальний апарат дослідження, що складається з таких дефініцій, які створюють системне розуміння процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів:

- підґрунтям *психологічної науки* є конкретна парадигма, зміна якої визначає зміну концептуальних основ наукового знання, а підставою системи знань практичної психології є певний науково-практичний концепт – узагальнена науково-теоретична модель психічного життя особистості (психоаналітична, біхевіористська, гуманістична);

- за надзвичайної неоднорідності *практичної психології* (у якості такої виступає академічна психологія, «доповнена» прикладами «з життя», прикладна психологія як така, і різного роду ненаукові концепції, що ґрунтуються на езотеричних навчаннях, і так звана «pop-psychology» – психологія для масового читача тощо), варто констатувати формування парадигми власне практичної психології як галузі психологічної науки, що має специфічні цілі і завдання, методи, способи пояснення тощо. Кінцевою метою практичної психології є вихід на психотехніки і психотехнології, оскільки практична психологія вивчає власний об'єкт для його зміни;

- *психологічна практика* частково залишається мистецтвом, що базується на прикладній психології як системі знань і науково обґрунтованих методів розв'язання практичних завдань;

- *професійна підготовка* – багатогранний феномен, що передбачає розвиток професійних знань, встановлення мінімальних меж компетентності на етапі завершення фахової підготовки. Основними компонентами системи професійної підготовки є мета, функції, структура, зміст, форми і методи її реалізації і контроль;

- *фахова підготовка майбутніх практичних психологів* як цілеспрямований організований процес, процес прогресивних змін особистості під соціальним впливом, впливом професійної діяльності та власної активності в оволодінні конкретним видом (технікою) роботи в психологічній практиці (дитяча психотерапія, подружнє консультування, індивідуальна психокорекція девіантної

поведінки тощо);

– *професійна діяльність практичних психологів* – діяльність, спрямована на надання психологічної допомоги клієнту. Основними завданнями діяльності практичних психологів є: виявлення психологічних характеристик конкретної людини, групи та психологічних причин, що викликають труднощі в їхній повсякденній життєдіяльності; надання психологічної допомоги в подоланні цих труднощів, у вирішенні клієнтом різних психологічних проблем; сприяння державним, громадським, підприємницьким організаціям в ефективному використанні психологічного чинника у вирішенні практичних завдань; соціально-психологічний супровід праці і життя клієнтів; пропаганда психологічних знань і підвищення психологічної культури; оптимізація системи психологічної роботи та підвищення власної професійної компетентності.

Здійснений аналіз комплексного вивчення світової та вітчизняної системи психологічної освіти забезпечив адекватне розуміння сучасного стану проблеми і науково обґрунтоване визначення подальших перспектив її вирішення. Установлено, що в більшості країн світу нині існує три основні типи професійної психологічної освіти: безперервна п'ятирічна спеціалізована, безперервна п'ятирічна загальна, спеціалізована освіта. Зміст вищої психологічної освіти за кордоном досить схожий та охоплює три групи дисциплін: загальноосвітні, спеціальні (основні – major і другорядні – minor), дисципліни за вибором студента (electives). Значне місце в закордонній психологічній освіті посідає вивчення прикладних галузей психології: клінічної, організаційної, педагогічної. Окрім цього існує значна кількість курсів за вибором студента, професійна практика під керівництвом досвідчених психологів і дослідницький проєкт, що захищається на заключній стадії навчання, які входять до складу обов'язкових компонентів навчання майбутніх практичних психологів у всіх країнах Європи та США. Особливістю фахової підготовки майбутніх практичних психологів за кордоном є їхня широкопрофільність, яка є цілком прийнятною для початку самостійної професійної діяльності та достатньою для виконання функцій помічника психолога. За програмами на ступінь бакалавра здійснюється навчання фахівців у сфері практичної психології, які під керівництвом компетентного психолога мають змогу займатися тестуванням, проводити роботу безпосередньо з клієнтами та їхніми сім'ями, допомагати окремим людям або групам у вирішенні поставлених перед ними проблем. Найтиповішими вимогами для обов'язкової сертифікації майбутніх практичних психологів за кордоном є наявність спеціальної (психологічної) освіти, наявність досвіду роботи та успішне проходження іспитів.

У другому розділі – «Методологічні засади фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» – конкретизовано сутність та специфіку реалізації ключових методологічних підходів, що пояснюють специфіку оновлення процесу навчання майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти; висвітлено принципи фахової підготовки майбутніх практичних психологів; виокремлено специфічні особливості фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Науково-практичний пошук шляхів удосконалення вищої психологічної освіти у відповідності з актуальними суспільними потребами зумовив потребу в окресленні особливостей фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. Ключовими особливостями організації досліджуваного процесу визначено: спрямованість освітнього процесу на розвиток суб'єктності майбутніх психологів; становлення спрямованості майбутніх практичних психологів на самопізнання, що передбачає відкритість до змін, філософське і творче ставлення до життя, прийняття відповідальності за здійснення професійної діяльності і самовираження в ній; урахування основних принципів і закономірностей психологічної взаємодії; оволодіння закономірностями психологічної науки і формування методів пізнання на базі цієї науки; необхідність актуалізації особистісно-орієнтованого навчання в системі вищої психологічної освіти; урахування різноманітності сфер діяльності практичних психологів у фаховій підготовці майбутніх практичних психологів у ЗВО; необхідність актуалізації наукових досліджень у психологічній практиці майбутніми практичними психологами з опорою на проблемність; урахування можливостей процесуального аспекту навчання.

На основі аналізу наукових поглядів розглянуто методологію як систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, яка становить основу наукового дослідження і реалізується за допомогою визначених методологічних підходів. Методологічний підхід визначено як сукупність принципів, що відображають методологічну спрямованість наукового дослідження. Розглянуто методологічні підходи, які забезпечують цілісне уявлення процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, оскільки розглядають людину і питання щодо збереження її психічного здоров'я у всьому різноманітті і складності людської сутності. Усі розглянуті методологічні підходи взаємопов'язані й органічно доповнюють один одного. Складність і багатогранність, взаємозв'язок і взаємозалежність сукупності системного, синергетичного, тезаурусного, комплексного, гуманістичного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, праксеологічного, аксіологічного, акмеологічного методологічних підходів розкривають можливість пізнання нового у сфері психологічної практики і забезпечує цілісність процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Методологічний аналіз психологічної практики, зокрема, окремих видів діяльності майбутніх практичних психологів у різних сферах соціуму зумовив потребу чіткого виокремлення методологічних принципів, на основі яких здійснюється фахова підготовка майбутніх практичних психологів, а також обґрунтування, розкриття специфіки дії принципів у вищій психологічній освіті. Установлено, що будь-який методологічний принцип вивчення психологічних реальностей (до яких належить і фахова підготовка майбутніх практичних психологів у ЗВО) і впливу на них, потрапляючи в простір конкретного виду діяльності, набуває особливих рис, нових якостей і специфічних можливостей пізнання структури, функцій, динамічних характеристик освітнього процесу і способів, методів і правил впливу на студентів як суб'єктів взаємодії в цьому

процесі. Принципи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО відображають нові закономірності процесу вищої психологічної освіти, забезпечують відбір її змісту та його відповідність цілям і завданням освітнього процесу.

З метою проведення методологічного аналізу фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО виокремлено такі основні принципи: діяльнісний; цілеспрямованості педагогічного процесу; системності та послідовності; вікового та психологічного вивчення людини; інтегративності; детермінізму; науковості; інваріантності; цілеспрямованості та вмотивованості навчання; оптимізації освітнього процесу; професійного саморозвитку, самосвідомості та вчинково-творчої активності. Реалізація перерахованих принципів фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО спрямована на забезпечення ключової її мети – формування професійної компетентності студентів, їхньої готовності до здійснення психологічної практики. Функціональна цілісність принципів, їхня єдність і взаємозв'язок забезпечують досягнення цієї мети.

У третьому розділі – «Змістово-структурний контекст організації фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» – розглянуто узагальнену структуру та схарактеризовано дескриптори професійної компетентності майбутніх практичних психологів як результату фахової підготовки в закладах вищої освіти; визначено закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. На основі розвивальних ідей компетентнісного підходу щодо результативно-цільової основи освітнього процесу розроблено закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО: професійна компетентність є системоутворювальним елементом освітнього процесу; професійна компетентність є одночасно педагогічною та психологічною категорією, оскільки її зміст становлять поняття зі сфери психології: «здатність», «готовність», «діяльність», «суб'єкт», «морально-етичні та особистісно-професійні характеристики». Фахова психологічна діяльність для майбутніх практичних психологів одночасно є предметом оволодіння в структурі професійної компетентності й умовою оволодіння нею в структурі їхньої навчально-професійної діяльності. Сутність професійної компетентності передбачає використання умов її формування і розвитку в майбутніх практичних психологів – організацію навчально-професійної діяльності відповідно до психологічної природи процесу засвоєння або привласнення соціального досвіду; реалізація процесу засвоєння на основі інтеріоризації та екстеріоризації визначає види діяльності майбутніх практичних психологів у структурі їхньої навчально-професійної діяльності; використовувані в педагогічній системі фахової підготовки майбутніх практичних психологів технології, методи, способи, засоби та форми повинні відповідати природі процесів засвоєння, інтеріоризації та екстеріоризації; система професійної підготовки завжди повинна орієнтуватися не на теперішнє, а на майбутнє у формуванні професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

На основі аналізу наукових поглядів щодо проблеми професійної

компетентності з урахуванням нормативних, психологічних та педагогічних аспектів вивчення цього феномена, узагальнення різних позицій розглянуто професійну компетентність майбутніх практичних психологів як здатність, що дає змогу успішно вирішувати професійні завдання та відображає синергетичний ефект від синтезу психологічних знань, умінь, навичок, професійно значущих особистісних якостей, що забезпечують професійно-творчу реалізацію практичних психологів. З опорою на специфіку та особливості психологічної практики як фахової діяльності розроблено структуру професійної компетентності майбутніх практичних психологів, яка представлена чотирма компонентами (мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, особистісним) за визначеними критеріями (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-методологічний, організаційно-поведінковий, особистісно-рефлексивний) та показниками. Сформованість професійної компетентності майбутніх практичних психологів встановлюється за рівнями (високий, достатній, задовільний, низький) за конкретними показниками.

Виявлено дескриптори професійної компетентності майбутніх практичних психологів: діагностична оцінка потреби психологічної діяльності в установі; міжособистісне спілкування, співробітництво, визначення меж компетенції; психологічні та освітні принципи, організація системної структури психологічної діяльності в установі; превентивні і корекційні дії, що сприяють підвищенню психологічної та соціальної компетенції клієнтів; рефлексія й оцінка діяльності та конструктивне ставлення до власної діяльності; володіння спеціальною термінологією, логіка, мова, формулювання рекомендацій; дотримання правових і етичних принципів психологічної практики. Окреслені дескриптори, які виявляються в компетенціях є конгломератом із стандартів, вимог до рівня підготовки практичних психологів у системі фахової підготовки в ЗВО і здійснюваної ними практичної діяльності. Хоч вони і перераховані окремо, означені компетенції тісно взаємопов'язані в межах професійної підготовки майбутніх практичних психологів та в їхній психологічній практиці як професійній діяльності.

У четвертому розділі – «Система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» – розглянуто концептуальні основи і теоретично обґрунтовано педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти, сутність якої відображено в її структурно-функціональній моделі; обґрунтовано педагогічні умови фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Узагальнюючи теорію і практику підготовки фахівців, проаналізовані й обґрунтовані в межах дослідження, розроблено концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, в основі якої поєднані професійне методологування, філософські та загальнонаукові принципи й науково-методологічні підходи. Загалом авторська концепція опирається на ідею розуміння фахової підготовки як дієво-спроєктованого освітнього процесу шляхом активізації рефлексивно-особистісної й професійної самовизначеності майбутніх практичних психологів у межах запровадження універсально-оригінальних та діяльно-результативних форм і методів навчання. В основі концепції фахової підготовки

майбутніх практичних психологів у ЗВО гіпотетично обрано концептуальні основи, які на теоретичному, методологічному, конкретно-науковому та технологічному рівні розкрили її суть, зміст і особливості функціонування:

- на теоретичному рівні – відображає вчення про філософські принципи оцінювання практичної психології та наукові методи пізнання практико-зорієнтованої психологічної діяльності;

- на методологічному рівні – система фундаментальних принципів і наукових підходів щодо організації і здійснення фахової підготовки майбутніх практичних психологів;

- на конкретно-науковому рівні – розкриває систему теоретичних знань (знання про методи, принципи, прийоми, процедури тощо) щодо практичної психології як засадничої основи фахової підготовки майбутніх практичних психологів;

- на методичному рівні – передбачає вчення щодо логічно-структурованої організації освітньо-професійної та практико-спрямованої діяльності майбутніх фахівців практичної психології.

Інноваційну концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО розглянуто як систему теоретико-методологічних положень, що визначають сутність, функції, структуру, моделі, критерії, принципи і технології підготовки майбутніх фахівців, а також організаційні підходи щодо формування механізму її реалізації в умовах модернізації вищої психологічної освіти.

З метою підвищення ефективності підготовки майбутніх практичних психологів було розроблено педагогічну систему їхньої фахової підготовки. Проведені дослідження показали, що для ефективного функціонування цієї системи у ЗВО конкретизовано такі педагогічні умови: реалізація аксіоматичних аспектів фахової підготовки майбутніх практичних психологів; створення механізмів стимулювання інноваційної поведінки та творчої активності майбутніх практичних психологів у науково-інноваційному середовищі ЗВО; забезпечення практико зорієнтованого характеру фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; активізація професійно-творчого потенціалу майбутніх психологів шляхом технологізації фахової підготовки.

Реалізація визначених педагогічних умов фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО передбачала роботу спрямовану на формування їхньої професійної компетентності в процесі навчально-професійної і дослідницької діяльності, а також при проведенні аудиторних та позааудиторних спеціально організованих інноваційних за формою практичних заняттях, консультуванні, самоконсультуванні та взаємному консультуванні студентів, майстер-класах та роботу в супервізорських групах, приватному навчанні в малих і великих групах (професійні й особистісні тренінги) та груповому консультуванні, навчальних тренінгах, виконанні групових проєктів, дискусій, дослідницької роботи.

Обґрунтовано педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, сутність якої полягає в поєднанні універсального фундаментально-теоретичного та багатофункціонального професійно-

прикладного складників їхньої психологічної освіти в контексті державного замовлення, що сприяє поглибленню формування професійної компетентності з використанням класичних та інноваційних педагогічних технологій, інтегрального принципу побудови вивчення фахових дисциплін, а також розширення спектру можливостей для самоосвітньої діяльності студентів.

Визначено педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО як сукупність сучасних поглядів, ідей, цільових установок, пріоритетних напрямів освіти з урахуванням реальних умов розвитку практичної психології. Авторська педагогічна система охоплює такі елементи: цілі і завдання, які передбачають послідовність, систематичність і обов'язкову наступність у формуванні професійної компетентності; об'єктно-суб'єктивні зв'язки, які на основі компетентісно зорієнтованого дуального наставництва змінюються на суб'єкт-суб'єктні; організаційну структуру, яка передбачає диверсифікацію освітнього середовища ЗВО на основі використання комплексу інноваційних педагогічних технологій; інтеграції теоретичної і практичної підготовки, спрямованої на посилення професійно зорієнтованого кластера компетенцій і творчої індивідуальності; багатопланової і багаторівневої діяльності педагогічних кадрів з опорою на інновації в сфері практичної психології.

Для наочності концепцію та педагогічну систему в межах дослідження представлено у формі структурно-функціональної моделі (рис. 1), яка охоплює такі блоки: *цільовий*, який представлений сучасними вимогами щодо фахової підготовки психологічних кадрів у ЗВО; *методологічно-концептуальний* – задає алгоритм реалізації ефективного освітнього процесу, охоплюючи його теоретико-методологічні основи; *теоретико-змістовий* – розкриває зміст фахової підготовки майбутніх практичних психологів, охоплюючи педагогічні умови та ключові конструкти сфери професійної компетентності майбутніх практичних психологів; *діяльнісно-процесуальний* – відображає науково-освітні заходи, пов'язані з підготовкою майбутніх практичних психологів у ЗВО з домінантою на формування у них професійної компетентності; *результативно-оцінювальний* блок містив комплексну методику діагностики, компоненти, критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

Із використанням методу моделювання було систематизовано структуру педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, що передбачала наявність суб'єкт-суб'єктних відносин, чітко поставлених цілей і завдань, закономірностей та принципів функціонування такої системи, а також апробованого методичного інструментарію контролю результатів формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів у ЗВО. Такі вихідні змістовні висновки моделювання фахової підготовки майбутніх практичних психологів, які передбачали розширення місії ЗВО в диверсифікації освітнього середовища, спрямованого на інноваційно-цільову єдність освітнього середовища і проєктної діяльності ЗВО (науково-освітнього, навчально-методичного, соціально-розвивального характеру), успішно формували оптимальну багатфункціональну педагогічну систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО «на випередження».

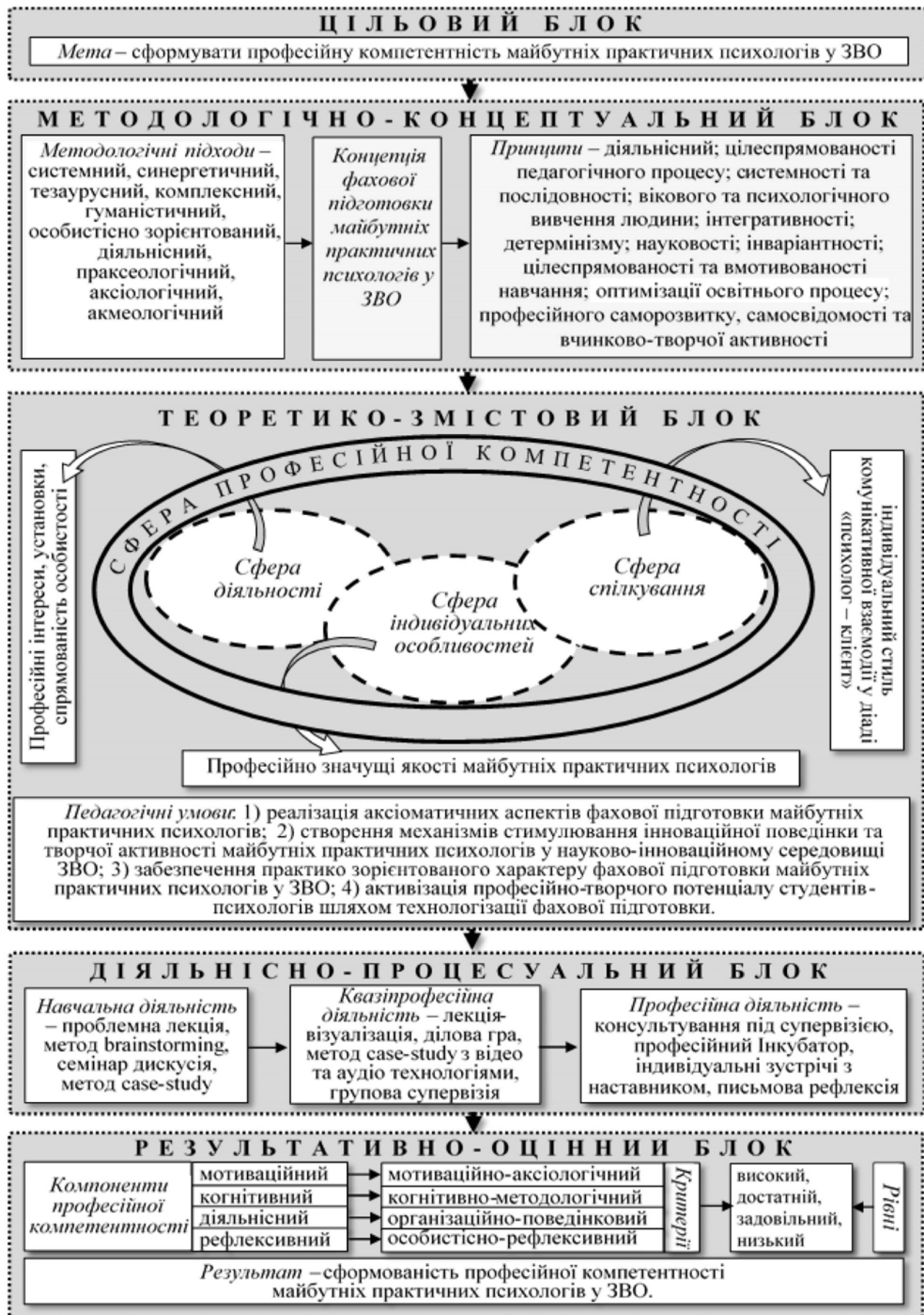

Рис. 1 Структурно-функціональна модель системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО

Представлена структурно-функціональна модель педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО відображає сукупність основних її складників і їхнього взаємозв'язку, становлячи етапну програму досягнення заявленої мети у вигляді сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів. Розроблена модель є спрощеною реконструкцією реального процесу досягнення бажаного результату – сформованості професійної компетентності.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти» – визначено етапи проведення експериментального дослідження, розкрито цілісну картину методики реалізації педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Реалізований у межах дослідження педагогічний експеримент (2016–2020 рр.) організовувався в логіці багатокомпонентного плану й охоплював етап пілотажного дослідження і основний етап емпіричного дослідження, який, водночас, ґрунтувався на планах класичного експерименту й елементах квазі-експериментального плану тимчасових серій.

Пілотний експеримент дав змогу точніше визначити проблему і сформулювати робочі гіпотези дослідження. Він проводився в 2016–2017 н.р. У межах пілотного експерименту пройшли апробацію діагностичні методики, що дозволили сформувати мінімальний і достатній комплект оцінювальних матеріалів для визначення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

Основний етап емпіричного дослідження організовувався відповідно до плану класичного експерименту (план для двох груп з попереднім і підсумковим тестуванням Д. Кемпбел), організованого в спеціальні тимчасові серії. Структуру загального експериментального плану наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура експериментального плану дослідження професійної компетентності майбутніх практичних психологів

Номер групи	Статус групи (за роллю в експерименті)	Номер часового періоду											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Експериментальна	O _{e1.1}	X				O _{e1.2}						
2.	Контрольна	O _{к1.1}					O _{к1.2}						
3.	Експериментальна				O _{e2.1}	X				O _{e2.2}			
4.	Контрольна				O _{к2.1}					O _{к2.2}			
5.	Експериментальна							O _{e3.1}	X				O _{e3.2}
6.	Контрольна							O _{к3.1}					O _{к3.2}

Примітки: X – вплив, O к, е, і, j – вимір значення змінної в певній групі, де «е» – індекс, що позначає експериментальні групи, «к» – індекс, що позначає контрольні групи; і – індекс, що позначає відношення групи до однієї з тимчасових серій: «1» – експериментальні групи, сформовані в 2017–2018 н.р., «2» – в 2018–2019 н.р, «3» – 2019–2020 н.р; j – індекс, що позначає початкове (1) або підсумкове (2) тестування.

Дослідно-експериментальну роботу з перевірки ефективності педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів було проведено на базі ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Мукачівського державного університету, Львівського державного університету внутрішніх справ, Київського національного торговельно-економічного університету. Дослідження здійснювалося впродовж 5 років (2016–2020 рр.) і передбачало кілька етапів науково-педагогічного пошуку (організаційно-прогностичний, змістовно-процесуальний (який охоплював дві частини: констатувальний та формувальний), аналітико-корекційний).

Педагогічний моніторинг фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО здійснений з використанням комплексу діагностичних методик, які дали змогу визначити хід і результати покомпонентного і поетапного формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів як результату їхньої підготовки і спостерігати динаміку її формування у студентів. Системна цілісність і дієвість критеріально-діагностичного інструментарію вибудовувалася в прямому співвідношенні з компонентною структурою професійної компетентності майбутніх практичних психологів і, відповідно, охоплювала чотири критерії – мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-методологічний, організаційно-поведінковий та особистісно-рефлексивний. Інтеграційна оцінка всіх виокремлених компонентів давала загальне уявлення щодо рівня сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів на основі розробленого авторського діагностичного апарату на різних етапах дослідно-експериментальної роботи.

Проведено *констатувальний етап* експерименту, який дозволив визначити початковий (вхідний) рівень сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів, з'ясувати психолого-педагогічні проблеми, які виникли в процесі їхньої фахової підготовки. Отримані інтегративні показники констатувального етапу експерименту засвідчили низький рівень сформованості всіх компонентів професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

З метою експериментальної перевірки ефективності запропонованої в дослідженні педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО проведено *формувальний експеримент*, який використовувався для розкриття і відображення закономірностей, динаміки, механізмів і тенденцій змін особистості, визначаючи можливості оптимізації цього процесу. З метою підготовки викладачів ЗВО, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців зі спеціальності «Практична психологія» розроблено 72-годинну програму курсу підвищення кваліфікації «Формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів». Формами організації навчання викладачів були: проблемний семінар, семінар-конференція, майстер-клас, тренінг.

Реалізація педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів в освітній процес дала змогу забезпечити логічний зміст контексту навчання: поступовий перехід від навчальної до квазіпрофесійної і професійної діяльності. Результат такого переходу полягає в підвищенні ефективності процесу формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів, а

також сприяння вирішенню психологічних і поведінкових труднощів, що виникають під час навчання у ЗВО. Реалізація авторської системи базувалася на психолого-педагогічній програмі професійного розвитку майбутніх практичних психологів «Компетентний фахівець», основу якої становить поступове, послідовне моделювання на мові наук, за допомогою різних методів, форм і засобів навчання (класичних і сучасних) соціального, предметного і морально-етичного контексту засвоюваної студентом професійної діяльності. У межах розробленої програми застосовувалися три взаємопов'язані моделі навчання: імітаційна, семіотична і соціальна, що в сукупності становили динамічну структуру переходу від навчальної діяльності до квазіпрофесійної, а згодом і до професійної діяльності.

Представлена в дослідженні психолого-педагогічна програма професійного розвитку майбутніх практичних психологів «Компетентний фахівець» у процесі вивчення дисциплін «Соціальна психологія», «Соціально-психологічний тренінг», «Основи психологічного консультування», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії» та частково в межах семінарських занять із дисциплін «Психологія суїцидальної поведінки», «Сучасні напрями зарубіжної психології», сприяла набуттю студентами ЕГ досвіду продуктивної соціальної і професійної діяльності. Такий результат досягався шляхом поглибленого занурення в специфіку професійної діяльності практичного психолога за допомогою постановки і відпрацювання проблемно зорієнтованих завдань; використання активних методів навчання; відеодемонстрацій реальних професійних дій практичних психологів; участі в стажуваннях у Професійному інкубаторі, лабораторних практикумах і групах підтримки. У таких умовах реалізувався логічний ланцюжок поступового переходу від навчальної до квазіпрофесійної та до професійної діяльності.

Істотними перевагами реалізації розробленої системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО визначено: початкова орієнтація студентів до діяльнісної позиції; практико зорієнтовний характер навчання, що сприяв збільшенню зацікавленості й осмисленості діяльності студентів ЕГ; навчальні дисципліни подавалися у вигляді конкретних завдань в професійній сфері і сценаріїв їхнього розгортання; активізація максимально можливого потенціалу студентів – від різних каналів сприйняття інформації до рівня соціальної залученості – у вигляді програвання конкретних ділових ігор щодо прийняття спільних рішень; засвоєння знань відбувається не на основі запам'ятовування і повторення теоретичних основ, а в контексті моделювання різних професійних ситуацій і проблем.

Оцінювання результатів ефективності пропонованої педагогічної системи здійснювалося відповідно до обраних компонентів та критеріїв, а розроблена шкала рівневих індикаторів діагностики сформованості професійної компетентності дала змогу розкрити значення діагностичних показників на різних рівнях (табл. 2).

**Узагальнені показники сформованості професійної компетентності
майбутніх практичних психологів
на етапах вхідного та підсумкового контролю**

Гр. і КС	ЕК	Сформованість професійної компетентності майбутніх практичних психологів								СБ
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ – 61 ст.	ВК	6	9,84	25	40,98	25	40,98	5	8,2	3,5
	ПК	10	16,39	27	44,26	24	39,35	0	0	3,8
ЕГ – 62 ст.	ВК	7	11,29	22	35,48	27	43,55	6	9,68	3,5
	ПК	19	30,64	33	53,23	10	16,13	0	0	4,2

Порівняння результатів на етапах вхідного та підсумкового контролю (табл. 2) показує, що в ЕГ суттєво збільшилася кількість студентів з високим рівнем сформованості професійної компетентності (від 11,29 % до 30,64 %), тоді як у КГ – від 9,84 % до 16,39 %; відбулися значні зміни й у цифрових показниках достатнього та задовільного рівнів: так, на початок експериментального дослідження кількість студентів ЕГ, які за рівнем сформованості професійної компетентності знаходилися на цих рівнях, була 35,48 % та 43,55 %, після її завершення їх стало 53,23 % та 16,13 % відповідно. У КГ також збільшилася кількість студентів з достатнім рівнем (на 3,28 %) та зменшилася кількість майбутніх практичних психологів із задовільним рівнем на 1,63 %. Кількість студентів, які за рівнем сформованості професійної компетентності мали низький рівень, зменшилася в ЕГ від 9,68 % до 0, тоді як у КГ – зменшення відбулося лише на 8,2 % (від 8,2 % до 0 %). Такі позитивні зміни у цифрових показниках студентів ЕГ можна пояснити реалізацією системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Вірогідність отриманих результатів і достовірність експериментального дослідження доводилася з використанням статистичних методів обробки даних педагогічного експерименту за допомогою F-критерію. Порівняльний аналіз емпіричного показника F-критерію контрольних і експериментальних груп з визначеними межами F_{krit} , показав, що F_{emp} - КГ із значенням 1,21 виходить за вказані межі, а F_{emp} - ЕГ з показником 1,50 підтверджує достовірність результатів дисертаційного дослідження. Результати, отримані в процесі експериментальної перевірки запропонованої педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, свідчать про її ефективність та доцільність впровадження в освітній процес ЗВО, що здійснюють підготовку студентів за спеціальністю «Практична психологія». За допомогою методів математичної статистики в розділі доведено вірогідність і достовірність отриманих результатів на основі порівняння дисперсій для визначення F-критерію.

Таким чином, експериментальне дослідження повністю підтвердило доцільність впровадження розробленої педагогічної системи, спрямованої на формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність провідних положень висунутої гіпотези, засвідчили досягнення мети та результативність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких **висновків**:

1. У дослідженні з нових педагогічних позицій обґрунтовано процес фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, сутність якого полягає в поєднанні універсального фундаментально-теоретичного і багатофункціонального професійно-прикладного складника їхньої освіти в контексті державного замовлення. Це сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх практичних психологів з використанням класичних, інноваційних, інтерактивних педагогічних технологій, модульного принципу побудови навчальних дисциплін, а також розширення спектру можливостей для творчої роботи студентів.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що в сучасних умовах зміст вищої психологічної освіти вимагає перегляду теоретико-методологічних засад на основі світових тенденцій розвитку системи вищої психологічної освіти. Загальними тенденціями розвитку вищої психологічної освіти, що існують в світовому освітньому середовищі (глобалізації та інформатизації, гуманізації та гуманітаризації, диференціації та індивідуалізації, діджиталізації, прагматизації вищої психологічної освіти, інтеграції в освіті, тенденції до міждисциплінарної підготовки майбутніх психологів) у своїй сукупності постають як перехід до нової організації змісту вищої психологічної освіти, що забезпечує її людиновимірність.

На основі розвиваючих ідей компетентнісного підходу щодо результативно-цільової основи освітнього процесу розроблено закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО: професійна компетентність є системоутворювальним елементом освітнього процесу; професійна компетентність є одночасно педагогічною та психологічною категорією; фахова психологічна діяльність для майбутніх практичних психологів одночасно є предметом оволодіння в структурі професійної компетентності й умовою оволодіння нею в структурі їхньої навчально-професійної діяльності; сутність професійної компетентності передбачає використання умов її формування і розвитку в майбутніх практичних психологів – організацію навчально-професійної діяльності відповідно до психологічної природи процесу засвоєння або привласнення соціального досвіду; реалізація процесу засвоєння на основі інтеріоризації та екстеріоризації визначає види діяльності майбутніх практичних психологів у структурі їхньої навчально-професійної діяльності; використовувані в системі фахової підготовки майбутніх практичних психологів технології, методи, способи, засоби та форми повинні відповідати природі процесів засвоєння, інтеріоризації та екстеріоризації; система фахової підготовки завжди повинна орієнтуватися не на теперішнє, а на майбутнє у формуванні професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

2. Сформульовано наукові положення, що визначають професійну компетентність майбутніх практичних психологів як інтегративну якість, що відбиває синергетичний ефект від синтезу знання, уміння, навички, особистісні якості, що забезпечують професійно-творчу реалізацію майбутніх практичних психологів, а також рівень готовності до виконання функціональних обов'язків, на основі сформованого в них певного кластера загальнокультурних і професійних компетенцій, розвинених соціально-значущих особистісних якостей та реалізованої творчої індивідуальності. Виявлення найсильніших зв'язків досліджуваних змінних дозволило визначити структуру професійної компетентності майбутніх практичних психологів, яка охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти.

Осмислення представлених у науковій літературі матеріалів і узагальнення результатів проведених опитувань студентів і педагогічних працівників уможливило виокремлення критеріїв професійної компетентності майбутніх практичних психологів: *мотиваційно-аксіологічний* – значущі індивідуально-особистісні якості, професійні мотиви і переконання, які організовують та спрямовують вольове зусилля для якісної реалізації практичної психологічної діяльності; *когнітивно-методологічний критерій* відображає сукупність отриманих професійно спрямованих знань, уявлення щодо особливостей та умов психологічної практики, які виявляються в їхній повноті, глибині і системності; *організаційно-поведінковий критерій* характеризує вміння організації професійної поведінки, стиль професійної діяльності, рівень поведінки для відкритого багатостороннього професійного спілкування; *особистісно-рефлексивний критерій* висвітлює прагнення до особистісного, емоційного, психологічного, інтелектуального і професійного розвитку, наявність достатньо сформованих особистісних структур, єдність індивідуальних і смислових утворень. Показники та міру вияву критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів ранжовано за рівнями: високий, достатній, задовільний, низький.

3. Розроблено педагогічну концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО як певну форму наукового знання, яка відображає систематизацію уявлень і поглядів щодо соціально значущих цінностей, знань, переконань, досвіду, що впливають на організацію процесуально-дієвих характеристик досліджуваного феномена, і втілює провідні ідеї щодо: оновлення змісту вищої психологічної освіти науково-педагогічними уявленнями про інноваційність психологічної практики; занурення майбутніх практичних психологів у контекст професійної діяльності за допомогою постановки і подальшого відпрацювання проблемно зорієнтованих завдань, використання активних методів навчання, участі в стажуваннях і групах підтримки для набуття досвіду продуктивної соціальної і професійної діяльності; актуалізації поступового переходу від навчальної – до квазіпрофесійної та, згодом, до професійної діяльності.

Педагогічна концепція фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО є системою сучасних поглядів, ідей, цільових установок, пріоритетних

напрямів психологічної освіти з урахуванням реальних умов розвитку психологічної практики, що зреалізовується на теоретичному, методологічному, методичному та практичному рівнях. *Теоретичний рівень* відображає комплексну систему вихідних параметрів, дефініцій, теоретичних основ, необхідних для розкриття сутності досліджуваного процесу, і містить наукове обґрунтування педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. *Методологічний рівень* відображає взаємозв'язок та взаємодію методологічних і науково-педагогічних підходів до вирішення проблеми фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. На *методичному рівні* систему фахової підготовки майбутніх практичних психологів забезпечено науково-методичним осмисленням інноваційної технології інтерактивного характеру. *Практичний рівень* визначається запровадженням педагогічних умов для зреалізування педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів засобами інноваційної технології інтерактивного характеру в ЗВО, результативність яких забезпечує сформовану їхню професійну компетентність.

За таких умов концепція є провідним цілісним маршрутом, що розгортається відповідно до мети, завдань, загальнонаукових методологічних підходів і загальних методологічних принципів в умовах фахової підготовки. Практична реалізація концепції фахової підготовки цілеспрямована на професіоналізацію практичних психологів та повсякчасне усвідомлення ними значимості для майбутньої діяльності логічно об'єднаних теоретичних і практичних складових освітнього процесу.

4. Система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО подана у вигляді педагогічної системи, яку відображено за допомогою ключових понять: мета, зміст освіти, умови засвоєння цього змісту, способи актуалізації умов, критерії оцінки результату, яка функціонує в межах організації вищої психологічної освіти. Реалізація авторської системи, системотвірні елементи якої утворюють цілісну впорядковану навчальну систему, спрямована на досягнення основної мети і завдань фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО – формування професійної компетентності. Поставлені мета і завдання фахової підготовки студентів визначають її зміст. Зміст фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО базується на наукових знаннях суспільних соціально-психологічних процесів та виявів особистості в групі, взаємодіянням на рівні «викладач – студент», а в професійному майбутньому «практичний психолог – клієнт» та «індивід – соціум» як системи. Використовувані методи фахової підготовки майбутніх практичних психологів (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу та контекстного навчання, частково-пошуковий або евристичний, дослідний) забезпечують реалізацію мети і завдань фахової підготовки студентів-психологів. Основними формами фахової підготовки майбутніх практичних психологів є лекції, практичні або семінарські заняття, Професійний інкубатор «Студентський центр психологічної допомоги», лабораторні практикуми, групова супервізія. Засобами фахової підготовки студентів-психологів є друковані, наочні, інформаційні, аудіовізуальні та мультимедійні засоби навчання. Результати

фахової підготовки студентів визначаються в процесі оцінювання рівня сформованості професійної компетентності.

Синтез розроблених теоретико-методологічних положень відображено в структурно-функціональній моделі системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, що є її абстрактною характеристикою, спрощеним образом, який відображає основні компоненти зазначеної педагогічної системи (цільовий, методологічно-концептуальний, теоретико-змістовий, діяльнісно-процесуальний, результативно-оцінний) їхні функції та зв'язки. Функція *цільового* блоку – системотвірна: визначення змісту і засобів досягнення мети – формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів з опорою на досвід квазіпрофесійної діяльності згідно зі стандартом професійної діяльності та галузевим освітнім стандартом. Функція *методологічно-концептуального* блоку – відображення основних положень концепції фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО та обраних наукових принципів і методологічних підходів. Функція *теоретико-змістового* блоку – структурування змісту психологічної освіти згідно з метою і ціннісно-смысловими орієнтирами, змістове наповнення навчальних квазіпрофесійних ситуацій, а також дидактичних форм подання змісту вищої психологічної освіти. Функція *діяльнісно-процесуального* блоку – відображення способу і засобів досягнення мети. Способом є технології контекстного та інтерактивного навчання, імітаційного моделювання в освітньому процесі ЗВО для поступового переходу майбутніх практичних психологів від навчальної до квазіпрофесійної, а потім і до професійної діяльності. Функція *результативно-оцінного* блоку – визначення рівнів та критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів на основі комплексної методики діагностики. Зв'язки між зовнішнім середовищем і компонентами системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО забезпечують виникнення і збереження функцій цієї системи. Авторська модель передбачає вирішення дослідницьких завдань, однак її можна використовувати в прикладних цілях: у проєктуванні організаційно-методичної документації, а також навчальних і позанавчальних заходів, пов'язаних з оновленням цілей, змісту, процесу вищої психологічної освіти.

5. Здійснення фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО зумовлено визначеними педагогічними умовами (реалізація аксіоматичних аспектів фахової підготовки майбутніх практичних психологів; створення механізмів стимулювання інноваційної поведінки та творчої активності майбутніх практичних психологів у науково-інноваційному середовищі ЗВО; забезпечення практико зорієнтованого характеру фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; активізація професійно-творчого потенціалу студентів-психологів шляхом технологізації фахової підготовки), які взаємодоповнюються і реалізуються комплексно та передбачають поетапне практико зорієнтоване формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів засобами класичних й інтерактивних технологій у цілісному інноваційному інформаційно-освітньому середовищі ЗВО.

Реалізація комплексу педагогічних умов забезпечує: досягнення мети і

завдань вищої психологічної освіти майбутніх практичних психологів, взаємозв'язок і оптимізацію навчальної, розвивальної та виховної функцій фахової підготовки практичних психологів; узгодженість і взаємодію змісту, форм, методів і технологій підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО; створення інноваційного освітнього середовища для формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

6. Розроблено та апробовано науково-методичне та програмне забезпечення педагогічної концепції фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО на основі варіативних сучасних педагогічних засобів: робочих програм і навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін («Основи психологічного консультування», «Інженерна психологія», «Соціальна психологія», «Соціально-психологічний тренінг», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії»); методичних вказівок до семінарських занять із дисциплін «Психологія суїцидальної поведінки», «Сучасні напрями зарубіжної психології», а також методичних рекомендацій щодо проходження психологічної виробничої практики студентів; критеріально-діагностичного інструментарію; системи методичних рекомендацій щодо реалізації психолого-педагогічної програми професійного розвитку «Компетентний фахівець». Технологічне забезпечення фахової підготовки майбутніх практичних психологів охоплює комплекс педагогічних технологій: проблемних лекцій, семінарів-дискусій, вирішення ситуаційних завдань, відеодемонстрацій реальних професійних дій практичних психологів, методу case-study, ділових ігор, Професійного інкубатора, лабораторних практикумів тощо.

7. Експериментальна перевірка дієвості змодельованої педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО свідчить про ефективність реалізації авторської моделі в експериментальних групах.

З метою аналізу результатів експериментального дослідження здійснювалося визначення вхідного та підсумкового рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів, які навчалися в контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах. Аналіз динаміки рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів засвідчив такі результати змін: збільшилась їхня кількість з високим рівнем на 6,55 % (від 9,84 % до 16,39 %) у КГ і на 19,35 % в ЕГ (від 11,29 % до 30,64 %); збільшилась кількість студентів із достатнім рівнем на 3,31 % (від 40,98 % до 44,26 %) у КГ і на 17,75 % (від 35,48 % до 53,23 %) в ЕГ; зменшилась кількість майбутніх практичних психологів із задовільним та низьким рівнем відповідно на 1,63 % (від 40,98 % до 39,35 %) та 8,2 % (від 8,2 % до 0) у КГ та на 27,42 % (від 43,55 % до 16,13 %) і 9,68 % (від 9,68 % до 0) в ЕГ. Вірогідність отриманих результатів і достовірність експериментального дослідження доведено шляхом використання статистичних методів обробки даних педагогічного експерименту за допомогою визначення F-критерію (критерію Фішера).

Вивчення та аналіз позитивної динаміки формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, узагальнені бесіди з майбутніми практичними психологами, викладачами та практичними психологами-супервізорами

підтвердили правильність висунутої гіпотези, що дало змогу констатувати доцільність використання педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Отже, результати, отримані в процесі експериментальної перевірки реалізації запропонованої авторської педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, свідчать про її дієвість та доцільність упровадження в освітній процес ЗВО.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти поставленої проблеми. Результати проведеного дослідження засвідчили потребу в подальших наукових розробках проблеми щодо вдосконалення системи професійної підготовки психологів у контексті вирішення таких перспективних питань: розробка теорії і методики підготовки майбутніх практичних психологів на основі діагностики рівнів їхньої професійної придатності до професійної діяльності; підготовка майбутніх практичних психологів до професійно зорієнтованої комунікації. Отримані результати можуть послужити основою для розробки суб'єктно зорієнтованої системи психологічної освіти, проектування інформаційного простору міждисциплінарної взаємодії різних галузей знань, що підлягають вивченню. Робота відкриває нові підходи до пошуку ресурсів дидактичного забезпечення становлення справжньої професійної компетентності фахівців різних галузей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Синишина В. Фахова підготовка майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти: теорія і практика: [моногр.]. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2020. 304 с.
2. Синишина В. М., Траверсе Т. М. Кризова інтервенція у психологічній допомозі дітям, що пережили психотравмуючі події. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць*. Київ, 2016. Вип. 1 (47). С. 115–120.
3. Synyshyna V. Psychological Aspects of Occupational Self-Determination of Adolescent School Students. *Science and Education*. 2018. Vol. 1. pp. 157–167.
4. Synyshyna V. Psychologiccal Support of Participants of Educacional Process in Overcoming of Traumafic Experience Associated with the Antiterrorist Operation in the Eastern Part of Ukraine. *Európska veda: Vedecký časopis*. 2018. Vol. 1. pp. 86–93.
5. Синишина В. Місце інноваційних освітніх технологій на практичних заняттях студентів психологів. *Освітній простір України: наук. журн.* Івано-Франківськ, 2018. Вип. 14. С. 121–126.
6. Синишина В. Особливості використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх психологів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: педагогічні науки*. Хмельницький, 2018. Вип. 3 (14). С. 500–510.
7. Синишина В. Теоретичні основи застосування навчальних тренінгів у вищій школі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: педагогічні науки*. Хмельницький, 2018.

Вип. 4 (15). С. 371–381.

8. Синишина В. М. Використання ситуаційних задач на практичних заняттях у системі фахової підготовки майбутніх практичних психологів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 67, т. 2. С. 156–160.

9. Синишина В. М. Закономірності фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк, 2019. Вип. 6 (93). С. 244–253.

10. Синишина В. М. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів у контексті сучасних вимог. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 63, т. 1. С. 65–69.

11. Синишина В. М. Педагогічні умови розвитку рефлексії у майбутніх практичних психологів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету* Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2019. Вип. 2 (10). С. 244–247.

12. Синишина В. М. Підготовка майбутніх практичних психологів як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*: наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 11, т. 3. С. 98–101.

13. Синишина В. М. Професійна ідентичність майбутніх практичних психологів на етапі навчання в закладах вищої освіти. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Херсон, 2019. Вип. LXXXIX. С. 39–43.

14. Синишина В. М. Професійна підготовка майбутніх практичних психологів: проблеми методології і методики. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: зб. наук. праць. Сер.: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 15. С. 92–96.

15. Синишина В. М. Становлення професії практичного психолога: історичний аспект. *Інноваційна педагогіка*: наук. журн. Одеса, 2019. Вип. 17, т. 2. С. 117–121.

16. Синишина В. М. Теоретичні основи та аналіз проблеми успішного професійного становлення майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2019. Вип. 4 (2), т. 3 (85). С. 283–293.

17. Synyshyna V. M. Methodological Approaches to Professional Training of Future Practical Psychologists. *Медична освіта*: наук.-практ. журн. 2020. Вип. 1 (86). С. 77–81.

18. Синишина В. М. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх практичних психологів. *Медична освіта*: наук.-практ. журн. 2020. Вип. 2 (87). С. 137–141.

19. Синишина В. М. Організація експериментального дослідження та аналіз результатів функціонування системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2020. Вип. 74. С. 137–140.

20. Синишина В. М. Психологічна виробнича практика як складова формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2020. Вип. 73, т. 2. С. 74–77.

21. Синишина В. М. Упровадження методу активного соціально-психологічного пізнання у систему підготовки майбутніх практичних психологів. *Інноваційна педагогіка: наук. журн.* Одеса, 2020. Вип. 21, т. 3. С. 109–113.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

22. Синишина В. М. Кризова інтервенція як метод психологічної допомоги дітям, що пережили психотравмуючі події. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі*: тези допов. всеукр. наук.-практ. конф. (Мукачєво, 17–18 трав. 2017 р.). Мукачєво: вид-во МДУ, 2017. С. 226–228.

23. Синишина В. М. Основні цілі використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх психологів. *Педагогіка в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Бая-Маре, 21–22 груд. 2018 р.). Бая-Маре: «Baltija Publishing», 2018. С. 98–102.

24. Синишина В. М. Психологічна допомога при впливі екстремальних чинників на життєдіяльність особистості. *Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі*: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 трав. 2018 р.). Київ, 2018. С. 109–113.

25. Синишина В. М. Професійна підготовка практичного психолога: культурний контекст. *Вплив наукових досягнень в освітньому просторі на розвиток сучасного суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Вільнюс, 26–27 квіт. 2019 р.). Вільнюс: «Baltija Publishing», 2019. С. 212–215.

26. Синишина В. М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх практичних психологів. *Modern educational spase the transformation of national models in terms of integrations*: Coference Proceedings (Leipzig, 25 October, 2019). Leipzig: Baltija Publishing, 2019. P. 13–17.

27. Синишина В. М. Основні орієнтири формування професійних якостей практичного психолога. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути*: тези доп. І міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Дніпро, 1–2 серп. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 644–649.

28. Синишина В. М. Особливості використання методу case-study в професійній підготовці майбутніх психологів. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (22 січня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 48. С. 125–127.

29. Синишина В. М. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 28 лютого 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 44. С. 241–243.

30. Синишина В. М. Психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх практичних психологів до професійної діяльності. *Педагогічні інновації*

у фаховій освіті. 2019. Вип. 1 (10). С. 162–169.

31. Синишина В. М. Рефлексивно-тренінгові технології у фаховій підготовці практичних психологів. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Мукачево, 24–25 жовтня 2019 р.). Мукачево: вид-во МДУ, 2019. С. 447–449.

32. Синишина В. М. Теоретичні основи фахової підготовки майбутніх практичних психологів. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 11–12 квіт. 2019 р.). Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. С. 180–182.

33. Синишина В. М., Мигалина З. І. Адаптація дітей-мігрантів як важливий аспект діяльності шкільної психологічної служби в США. *The Scientific Heritage*. 2019. Vol. 35 (2). P. 52–56.

34. Синишина В. М., Стойка О. Я. Професійна підготовка психологів в системі освіти США. *Scientific Journal Virtus*. 2019. Вип. 34. С. 135–138.

35. Синишина В. М. Використання методів симуляції професійних ситуацій у фаховій підготовці практичних психологів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези допов. VIII всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 9–10 квіт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 108–110.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

36. Синишина В. М. Методичні рекомендації щодо проходження психологічної виробничої практики для студентів за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. 31 с.

37. Синишина В. М. Основи психологічного консультування: методична розробка практичних занять з навчального курсу для студентів за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. 26 с.

38. Синишина В. М. Психологія вищої школи: методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. 40 с.

39. Синишина В. М. Психологія суїцидальної поведінки: методичні рекомендації щодо проведення практичних занять для студентів спеціальності 053 «Психологія». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. 35 с.

40. Синишина В. М. Сучасні напрями зарубіжної психології: методичні рекомендації щодо організації практичних занять з нормативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 053 «Психологія». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. 30 с.

41. Синишина В. М. Інженерна психологія. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни для здобувачів вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053-Психологія, освітньої програми Психологія. Ужгород, 2020. 38 с.

42. Синишина В. М. Психологія суїцидальної поведінки: методичні рекомендації щодо використання кейс-методу на практичних заняттях для студентів спеціальності 053 «Психологія». Ужгород, 2020. 44 с.

АНОТАЦІЇ

Синишина В. М. Система фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. – Класифікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2021.

У дисертації здійснено фундаментальне дослідження проблеми фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. Вперше розроблено концепцію фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти, яка базується на системному, синергетичному, тезаурусному, комплексному, гуманістичному, особистісно зорієнтованому, діяльнісному, праксеологічному, аксіологічному, акмеологічному підходах і закордонному та вітчизняному досвіді професійної підготовки майбутніх практичних психологів в умовах сучасної парадигми та з урахуванням світових тенденцій вищої психологічної освіти. Науково обґрунтовано, експериментально перевірено та впроваджено педагогічну систему та її структурно-функціональну модель фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти, яка охоплює цільовий, методологічно-концептуальний, теоретико-змістовий, діяльнісно-процесуальний, результативно-оцінний блоки. Визначено та реалізовано педагогічні умови фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти (реалізація аксіоматичних аспектів фахової підготовки майбутніх практичних психологів; створення механізмів стимулювання інноваційної поведінки та творчої активності майбутніх практичних психологів у науково-інноваційному середовищі закладів вищої освіти; забезпечення практико зорієнтованого характеру фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти; активізація професійно-творчого потенціалу студентів-психологів шляхом технологізації фахової підготовки). Удосконалено зміст, форми і методи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: майбутні практичні психологи, фахова підготовка, вища психологічна освіта, професійна компетентність, заклади вищої освіти, інноваційні технології.

Синишина В. М. Система профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2021.

В диссертации осуществлено фундаментальное исследование проблемы профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования. Впервые разработана концепция профессиональной

подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования, которая базируется на системном, синергетическом, тезаурусном, комплексном, гуманистическом, личностно ориентированном, деятельностном, праксеологическом, аксиологическом, акмеологическом подходах и зарубежном и отечественном опыте профессиональной подготовки будущих практических психологов в условиях современной парадигмы и с учетом мировых тенденций высшего психологического образования. Научно обоснована, экспериментально проверена и внедрена система и ее структурно-функциональную модель профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования, которая охватывает целевой, методологически-концептуальный, теоретико-содержательный, деятельностно-процессуальный, результативно-оценочный блоки. Определены и реализованы педагогические условия профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования (реализация аксиоматических аспектов профессиональной подготовки будущих практических психологов, создание механизмов стимулирования инновационного поведения и творческой активности будущих практических психологов в научно-инновационной среде высших учебных заведений, обеспечение практико-ориентированного характера профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования; активизация профессионально-творческого потенциала студентов-психологов путем технологизации профессиональной подготовки). Усовершенствовано содержание, формы и методы профессиональной подготовки будущих практических психологов в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: будущие практические психологи, профессиональная подготовка, высшее психологическое образование, профессиональная компетентность, учреждения высшего образования, инновационные технологии.

Synyshyna V. M. The System of Professional Training of the Future Practical Psychologists at the Institutions of Higher Education. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

For the first time the concept of professional training of the future practical psychologists at the institutions higher education has been developed, which is based on systemic, synergetic, thesaurus, complex, humanistic, personality-oriented, activity, praxeological, axiological, acmeological approach, foreign and domestic experience of professional training of the future practical psychologists in the conditions of modern paradigm and taking into account the world trends in higher psychological education.

The system and its structural-functional model of professional training of the future practical psychologists in higher education institutions, which covers target, methodological-conceptual, theoretical-semantic, activity-procedural, result-evaluation blocks, have been scientifically substantiated, experimentally tested and implemented.

The model reflects the system of specific organization of the process of higher psychological education using classical, innovative, interactive pedagogical technologies, the central part of which are the principles, methodological approaches, author's methods and expected results that ensure the formation of professional competence of future practical psychologists in higher education institutions.

The pedagogical conditions of professional training of the future practical psychologists in higher education institutions (realization of axiomatic aspects of professional training of the future practical psychologists; creation of mechanisms of stimulation of innovative behaviour and creative activity of the future practical psychologists in scientific-innovative environment of higher education institutions; providing practice-oriented nature of professional training of the future practical psychologists in higher education institutions; activation of professional and creative potential of students-psychologists by technologization of professional training) have been defined and realized.

It was improved: theoretical and methodological foundations of the innovative approach to building the content of higher psychological education, focused on the formation of creative activity of the future practical psychologists as subjects of professional education and professional activity, able to form their own professional knowledge and experience, organize them in the structure adequate to solve professional tasks, to implement individual style of activity.

The bank of teaching methods in higher psychological education with the use of classical, innovative, interactive technologies (problem lecture, brainstorming method, seminar discussion, lecture-visualization, business game, case-study method with video and audio technologies, group supervision, counselling under supervision, professional Incubator, individual meetings with the mentor, written reflection) has been supplemented.

Theoretical principles of professional pedagogy as for the modernization of the content of higher psychological education have been further developed; methodological bases of professional training of the future practical psychologists in higher education institutions; the problem of increasing the effectiveness of the formation of professional competence of the future practical psychologists through a set of purposeful pedagogical actions that provide conditions for professional development of the individual in order to find the most independent solution to professional problems of any level of complexity with minimal teacher participation; observation of professional and personal development, supervision, joint activities, partnership.

Keywords: future practical psychologists, professional training, higher psychological education, professional competence, higher education institutions, innovative technologies.

Підписано до друку 19.03.2021 р. Формат 60х84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 293.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.